

نقش الگو در تربیت فرزند از منظر قرآن کریم

صغری رحمانی^۱

چکیده

در راستای فرزندپروری، ارائه الگوی موفق برای والدین بسیار حائز اهمیت است. قرآن کریم به عنوان یکی از منابع می تواند در این راستا الگوهای موفقی را به ما ارائه نماید. هدف از نوشتن این مقاله تبیین نقش الگو در تربیت فرزندان از دیدگاه قرآن کریم است و روش الگودهی در سرتاسر زندگی و ابعاد مختلف آن کاربرد دارد و از آنجا که محتوای تربیت را به صورت عینی و عملی ارائه می دهد، در انتقال مفاهیم و آموزش برنامه های تربیتی، بسیار مؤثر است. شاید به همین دلیل است که در منابع اسلامی، بر بهره گیری از الگو و پیروی از اسوه های حسنه تأکید شده است. تأثیرپذیری انسان از محیط و گرایش او به تقلید را می توان از مبانی اثرگذاری این روش تربیتی نام برد.

از این رو در مقاله حاضر بعد از مفهوم شناسی الگو و تربیت، نقش الگو در تربیت، روش الگوپذیری در تربیت و الگوهای تربیتی از جمله والدین، دوستان، قهرمانان و هنرپیشه ها، فضای مجازی و در ذیل آثار و نتایج الگو در تربیت فرزندان بیان شده است.

در آخر هفت مورد از آسیب های روش الگویی ذکر شده است.

واژگان کلیدی: الگو، تربیت فرزند، الگوهای تربیتی، آسیب روش الگویی

^۱ - . طلبه سطح دو، مدرسه علمیه فاطمیه بردسیر،

مقدمه

انسان ذاتاً الگوتطلب و الگوپذیر است. به همین جهت یکی از بهترین و کوتاه‌ترین روش‌های تربیت برای نمونه و تربیت عملی هرچه کمال و جاذبه نمونه ارائه شده بیشتر باشد این روش کارآیی بیشتری خواهد داشت. تربیت ابتدایی کودک به طور طبیعی با روش الگویی شکل می‌گیرد؛ چرا که کودک در چند سال نخست زندگی خود، همه کارهایش را از الگوهای پیرامون خود که در درجه اول "پدر و مادر" او هستند، الگوبرداری می‌کند و یا تقلید از آنان رشد کرده و ساختار تربیتی‌اش سامان می‌یابد. به طور کلی روش الگویی به عنوان تربیت عملی بر جان انسان‌ها می‌نشیند و در نفوس آن‌ها رسوخ می‌کند به همین جهت قرآن کریم در آیه ۴۴ بقره می‌فرماید:

"أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ ؛ آیا مردم را به نیکی دعوت می‌کنید اما خودتان را فراموش می‌نمایید".

این مقاله به روش تحلیلی و توصیفی می‌باشد و در پی آن هستیم به سؤالات زیر پاسخ دهیم:

۱- نقش الگو در تربیت فرزند از منظر قرآن کریم چیست؟

۲- الگوهای تربیتی کودک و نوجوان چه چیز می‌باشد؟

۳- آثار و نتایج الگو در تربیت فرزند چیست؟

۴- آسیب‌های روش الگویی چیست؟

پیشینه تاریخی تربیت فرزند بر می‌گردد به خلقت آدم و حوا و پرورش فرزندان‌شان و پیشینه علمی تحقیق منابعی در این زمینه نوشته شده از جمله:

کتاب الگوهای تربیت دختران رهنمودهای مهم تربیتی در قالب تمثیل و حکایت نویسنده محمد علی کریمی نیا سال ۸۸ که به ارائه راهکارهای تربیت صحیح دختران و نقش والدین در این زمینه پرداخته و به ضرورت

مقوله تربیت به ویژه در کودک و نوجوان و خصوصاً در دختران پرداخته و توصیه هایی به والدین در زمینه تربیت فرزند دختر ارائه نموده است

مقاله الگو پذیری تربیتی کودکان در بررسی محتوای سریال های انیمیشنی کودک تلویزیون نویسنده سعادت سیرت پاییز ۱۳۹۸ که به نظریه شناختی اجتماعی اشاره نموده نظریه بندورا و الگوی اساس یادگیری مشاهده ای را عنوان می دارد زیر مجموعه آن الگوی زنده فردی حقیقی، آموزش کلامی، نمادین

مقوله نقش شخصیت های سریال را عنوان و مقوله آموزش رفتارهای اجتماعی را اشاره نمود و الگوهای تربیتی بین فردی در کودکان و مقوله قالب ارائه پیام های تربیتی و مقوله آموزش هیجان های مثبت و منفی و مقوله رفتار های بارز شخصیت های پویانمایی در سریال و مقوله شیوه آموزش الگوهای تربیتی همچنین مقوله یادگیری الگوها از اعضای خانواده را بیان داشته

مقاله روش الگویی در تربیت اسلامی نویسنده محمدرضا قائمی مقدم در سال ۱۳۸۲ مفهوم به مفهوم شناسی الگو پرداخته و مبانی روش الگویی را بیان داشته و کارکرد و فواید روش الگوی و شیوه های مختلف تربیت الگویی را عنوان می دارد و دامنه روش الگویی را بررسی و آسیب شناسی این روش را عنوان می نماید

مقاله نقش الگو در تعلیم و تربیت جوانان نویسنده بهرام محمدیان نصرالله دادار در سال ۱۳۸۹ تفاوت الگوسازی با قهرمان پروری را عنوان می دارد نگاه نگاهی به دیدگاه های مرتبط با روش تدریس از نظر پیاژه برونر رسوم و دیوی دارد از تربیت بحث از تربیت طبیعی تا تربیت انسانی را عنوان نموده و نقد می نماید مبنای تربیت طبیعی را و نقد نموده تعلیم و تربیت اجتماعی را و به تربیت انسانی پرداخته

مقاله نقش الگوها در تربیت احمد بهشتی ۱۳۵۹ نقش الگوها در تربیت را بیان داشته و توصیه های تربیتی اسلام را بیان می دارد نگرشی و تشکیلات اداری و آموزشی تبلیغی جامعه روحانیت پیشنهاد طرح های اساسی و اصلاحی بر اساس تحولات انقلابی کشور دارد فعالیت های تبلیغی دامنه دار را عنوانی دارد فیلم در پایان اشاره کوتاه به نقش الگوهای تربیتی در اسلام دارد

مقاله نقش الگوها در تربیت از نظر قرآن کریم و روایات اهل بیت سال ۹۹ نویسنده زهرا رضازاده عسگری که به نقش الگو در تربیت انسان اشاره نموده و الگوها را در قرآن کریم را بیان و نمونه هایی از انبیا الهی رابه

عنوان جامع ترین و کامل ترین الگو ها معرفی نموده نمونه گناهکاران از همسران پیامبر را عنوان داشته و نمونه ای از پرهیزگاران نمونه آلمان دنیا طلب و عالمان بی عمل

در این مقاله هم سعی گردید به تفکیک نقش الگوهای تربیتی از جمله والدین، مربیان، مدرسه، هنرپیشه ها، مسئولین، دوستان، دستگاه های تبلیغاتی مثل فضای مجازی عنوان گردد.

با توجه به شرایط فعلی جامعه و الگوگیری از سبک زندگی غربی توسط خانواده ها ضرورت ایجاب می نماید که با مراجعه به منابع اصیل اسلامی همچون قرآن، سنت، عقل اجماع الگوهای اسلامی و تراز را به افراد برای تربیت افراد و فرزندان موفق ارائه نمود. هدف از نوشتن این مقاله تبیین نقش الگو در تربیت فرزندان از دیدگاه قرآن کریم است.

مفهوم شناسی

در بحث الگو و نقش آن در تربیت، با واژه ها و مفاهیمی روبه رو می شویم که با مباحث عدم روانشناسی یا علوم تربیتی مرتبط می باشد. در آغاز لازم است این واژه ها را مورد بررسی قرار دهیم:

۱- الگو

الگو در لغت به معنای طرح، سرمشق، نمونه، مثال، مدل و غیره آمده است.^۱ اما در اصطلاح و در علوم گوناگون به معانی متفاوت و البته نزدیک به هم آمده است. در حوزه تعلیم و تربیت، معنای اصطلاحی الگو کاملاً با معنای لغوی آن تطابق دارد و به طرح و نمونه یا مدلی از شکل یا اشیاء یا موردی از رفتار اطلاق می شود. در مورد انسان نیز، الگو به شخصیتی گفته می شود که به دلیل دارا بودن برخی خصوصیات، شایسته تقلید و پیروی است. در روانشناسی اجتماعی، مدل به کسی گفته می شود که کودکان رفتارش را تقلید کنند.^۲

^۱ - داوود حسینی نسب و علی اصغر اقدم، فرهنگ واژه ها، تعاریف و اصطلاحات تعلیم و تربیت، ص ۶۳۲

^۲ - باقر، ۱۳۷۰: ۶۴۰ دایره المعارف علوم اجتماعی)

در علوم اجتماعی نیز، الگوها آن شیوه‌هایی از زندگی هستند که از فرهنگ نشأت می‌گیرند و افراد هنگام عمل به طور طبیعی با این الگوها سروکار دارند و اعمال آن‌ها با این الگوها تطابق می‌یابد. همان گونه که مشاهده می‌شود، معنای اصطلاحی الگو در این سه علم بسیار به هم نزدیک است.

از الگو در عربی به "أسوه" و "قدوه" تعبیر می‌شود. از این رو، برای بررسی مفهوم الگو در متون دینی، باید از این دو واژه بهره بگیریم. أسوه و إِسوه از ریشه آسا (أَس و) است که در حالت اسمی به معنی قدوه و الگو و در حالت مصدری، به معنی حالت پیروی کردن آمده است.^۲

واژه "أسو" و نیز لسان‌العرب: "و الأسوه و الإِسوه : قدوه و بقال : إِنتس به أی اقتد به و کن مثله ... و القوم أسوه فی هذا الامرای حالهم فیه واحده ، و الناس فی الامور : لأسوه و كذلك المواساه"^۳ مفردات راغب أسوه را حالتی می‌داند که انسان به هنگام پیروی غیر پیدا می‌کند.^۴

واژه "اسوه" در قرآن کریم، در سه مورد این واژه به کار رفته است: ^۵ که به همان معنای مصدری است. مرحوم علامه طباطبائی در تفسیر آیه «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ» می‌فرماید: "اسوه یعنی قدوه که عبارت از اقتدا و پیروی کردن و اسوه در مورد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، یعنی پیروی و تبعیت کردن از او، و از اینکه با "لقد كان لكم" که ماضی استمراری است تعبیر کرده است، اشاره به آن است که این پیروی تکلیفی ثابت و همیشگی است و معنای آیه این است که یکی از احکام رسالت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و ایمان آوردن شما به او، این است که هم در گفتار هم در رفتار به او تاسی کنید.^۶

^۱ - (همان).

^۲ - احمد بن فارسی، ۱۴۰۴ ق : ج ۱/۱۰۵ معجم مقاییس اللغة)

^۳ - (محمّد بن مكرم، ۱۴۰۸ ق : ج ۱/۱۴۷ لسان‌العرب)

^۴ - حسین بن محمد، ۱۴۱۲ ق : مفردات الفاظ قرآن)

^۵ - (احزاب: ۲۱ / ممتحنه: ۴ و ۶)

^۶ - محمدحسین، ۱۳۷۴: ج ۲۸۸/۱۶ ترجمه تفسیر المیزان ترجمه محمدباقر موسوی)

مربیان کودکان و نوجوانان را از الگوهای ناشایسته و منفی و منحرف بر حذر دارند و الگوهای شایسته و مثبت و جامع و نمونه را به آنها معرفی کنند.

فهرست منابع

- قرآن کریم
- نهج البلاغه

۱- ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۴۱۳ ق)، من لا یحضر، الفقیه، محقق / مصحح: علی اکبر غفاری، ج ۲، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

۲- ابن منظور، محمد بن مکرم، (۱۴۰۸ ق)، لسان العرب، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی.

۳- ابوالفتوح رازی، حسین بن علی، ۱۴۰۸ ه. ق، روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، ایران- مشهد مقدس، ناشر: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهشهای اسلامی، چاپ: ۱، ج ۱ / ۲۵۱ / ۲۳۶

۴- ابوالفتوح رازی، حسین بن علی، روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، مصحح: یاحقی، محمدجعفر، ایران- مشهد مقدس ناشر: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۴۰۸ ه. ق، چاپ اول.

۵- اتکینسون، ریتا و دیگران، (۱۳۸۵)، زمینه روانشناسی؛ ترجمه محمدتقی براهنی و همکاران؛ تهران: رشد.

۶- احمد بن فارس، (۱۴۰۴ ق)، معجم مقابیس اللغة، بتحقیق و ضبط عبدالسلام محمد هارون، قم: مکتب الاعلام اسلامی.

۷- احمدی، احمد، (۱۳۶۴)، اصول و روش‌های تربیت در اسلام اصفهان جهاد دانشگاهی دانشگاه اصفهان.

۸- افروز غلامعلی، (۱۳۷۸)، روانشناسی و تربیت (کودکان و نوجوانان)، چ ۸، تهران انتشارات سازمان انجمن اولیا و مربیان

۹- _____ (۱۳۸۵)، روش‌های پرورش احساس مذهبی نماز در کودکان و نوجوانان؛ تهران: انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی.

۱۰- _____ (۱۳۷۵)، چکیده‌ای از روانشناسی تربیتی (کاربردی)، تهران: انجمن اولیاء و مربیان جمهوری اسلامی.

۱۱- امینی، ابراهیم، (۱۳۵۹)، آیین تربیت، تهران: انتشارات اسلامی.

۱۱- باقری، خسرو، (۱۳۸۴)، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران: مدرسه.

۱۲- پورافکاری، نصرت‌الله (۱۳۷۳)، فرهنگ جامع روان‌شناسی روان‌پزشک، تهران فرهنگ معاصر.

- ۱۳- حسینی نسب داوود و علی اصغر اقدم، فرهنگ واژه ها، تعاریف و اصطلاحات تعلیم و تربیت، ص ۶۳۲.
- ۱۴- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳)، لغت نامه، تهران، دانشگاه تهران،
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ ق)، مفردات الفاظ قرآن، محقق: داوودی، صفوان عدنان، بیروت: دارالشامیه
- ۱۵- رشیدپور، (۱۳۶۹)، چگونه باید بود؟ ج ۲ - تهران: واحد انتشارات انجمن اولیاء و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۶- رهبری، محمدتقی، (۱۳۸۵)، اخلاق و تربیت اسلامی، تهران: انتشارات سمت.
- ۱۷- زمخشری، محمود بن عمر، (۱۴۰۷)، الکاشف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الاقاویل فی وجوه التاویل، مصحح: حسین احمد، مصطفی، چ ۳، بیروت: دارالکتاب العربی.
- ۱۸- سادات، محمدعلی، (۱۳۸۲)، اخلاق اسلامی؛ تهران: انتشارات سمت.
- ۱۹- ساروخانی، باقر (۱۳۷۰): دایره المعارف علوم اجتماعی، تهران: انتشارات کیهان.
- ۲۰- سلیمانی، محمد (۱۳۹۰)، نقش الگو در تربیت انسان، مشهد: مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشاراتی ضریح آفتاب.
- ۲۱- شرفی، محمدرضا، (۱۳۷۹)، جوان و نیروی چهارم زندگی، تهیه و تنظیم دفتر مشاور رئیس سازمانی صدا و سیما امور جوانان، تهران: سروش.
- ۲۲- شکوهی یکتا، محسن، (۱۳۷۰)، تعلیم و تربیت اسلامی (مبانی و روش ها)، تهران: شرکت چاپ و نشر ایران.
- ۲۳- شکوهی، غلامحسین، (۱۳۷۸)، تعلیم و تربیت و مراحل آن، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی

۲۴- طباطبایی، محمدحسین، (۱۳۷۴)، تفسیر المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی، چ ۵، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی.

۲۵- طبری، محمد بن جریر، ترجمه تفسیر طبری، مصحح: یغمایی، حبیب، ایران- تهران، ناشر: توس، ۱۳۵۶ ه. ش، چاپ دوم

۲۶- عباس‌نژاد، محسن، (۱۳۸۴)، روانشناسی و علوم تربیتی، مشهد: بنیاد پژوهش‌های قرآنی حوزه دانشگاه.

۲۷- عباسی مقدم، مصطفی، (۱۳۷۱)، نقش اسوه‌ها در تبلیغ، تهران: مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی.

۲۸- غروی‌زاد، احمدرضا، (۱۳۸۷)، درآمدی بر تئوری‌ها و مدل‌های تغییرات اجتماعی، تهران: جهاد دانشگاهی.

۲۹- فراهیدی، خلیل ابن احمد، العین، قم، هجرت بی تا، دوم، ج ۸، ص ۲۸۴

۳۰- قائمی، علی، (۱۳۶۰)، مجموعه بحث‌ها در زمینه تربیت و بازسازی کودکان، قم: مرکز مطبوعاتی دارالتبلیغ اسلامی.

۳۱- _____ (۱۳۶۲)، اسلام و تربیت دختران، تهران: امیری.

۳۲- قائمی مقدم، محمدرضا، (۱۳۸۹)، روش الگویی در تربیت اسلامی، مجله معرفت، شماره ۶۹

۳۳- قطب راوندی، سعید بن هبه‌الله، ۱۴۳۰ ه. ق (قصص الانبیاء علیهم السلام، ایران- قم، ناشر: مکتبه العلامة المجلسی، چاپ ۱

۳۴- کریمی‌نیا، محمدعلی، (۱۳۷۷)، قم: انتشارات پیام مهدی.

۳۵- کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۰۷ ق)، الکافی، چ ۴، تهران: دارالکتب الاسلامیه.

۳۶- مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۳ ق)، بحار الانوار، چ ۲، بیروت: دار إحياء التراث العربی.

۳۷-مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (عليهم السلام)، لبنان بيروت، ناشر: دار إحياء التراث العربي، چاپ ۱؛ قطب راوندی، سعید بن هبه‌الله، ۱۴۳۰ ه. ق) قصص الانبياء عليهم السلام، ایران - قم، ناشر: مكتبة العلامة المجلسی، چاپ: ۱ البرهلهن فی تفسیر القرآن، ج ۳، ص ۶۵۱.

۳۸- مظلومی، رجبعلی، (۱۳۸۶)، دین و جوان، تهران: انتشارات آفاق

۳۹- میر ابوالقاسمی، محمدتقی (۱۳۵۳)، نقش الگوها در تربیت، تهران: بعثت.

۴۰- میرزا بیگی، حسنعلی، (۱۳۹۰)، صدای رفتار ما، نقش الگوها در تربیت، تهران: آوا متن.

۴۱- دایرة المعارف قرآن کریم، مرکز فرهنگ و معارف قرآن، ایران - قم، ناشر: بوستان کتاب قم) انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۸۲ ه. ش، چاپ ۳